

Dr Eliza Maniewska

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0000-0002-8101-7351

e-mail: e.maniewska@wpia.uw.edu.pl

Skutki zadeklarowania nieznajdującej pokrycia w przewidywanych zyskach wysokiej podstawy wymiaru składki na ubezpieczenia społeczne – najnowsze orzecznictwo

The consequences of declaring a high social security contribution base that is not covered by expected profits – the latest case law

Streszczenie

Autorka omawia najnowszy judykat Sądu Najwyższego dotyczący problematyki zawyżania świadczeń z ubezpieczenia społecznego przez osoby prowadzące pozarolniczą działalność gospodarczą. Opracowanie zawiera usystematyzowany opis dotychczasowego orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie dotyczącym pojęcia świadczenia nienależnie pobranego.

Słowa kluczowe

pozarolnicza działalność gospodarcza; podstawa wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne; nienależnie pobrane świadczenie z ubezpieczeń społecznych

JEL: K31

Abstract

The author discusses the latest Supreme Court ruling on the criteria for qualifying mobbing (Article 94³ § 2 of the Labour Code). This ruling explains the premise of the persistence of the mobber's actions and considers whether mobbing can be committed through unintentional fault.

Keywords

non-agricultural business activity; basis for calculating social security contributions; unduly received social security benefits

W dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego znajdujemy wiele judykatów dotyczących problematyki zadeklarowania takiej podstawy wymiaru składki na ubezpieczenia społeczne osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą, której wysokość jest nieproporcjonalna w stosunku do przewidywanych zysków z tej działalności. Jak dotąd *gros* z tych orzeczeń dotyczyło takich stanów faktycznych, w których Sąd Najwyższy przesądzał o wprowadzeniu organu rentowego w błąd w celu uzyskania nienależnych świadczeń z ubezpieczeń społecznych w rozumieniu art. 84 ust. 2 pkt 2 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń

społecznych (tekst jedn. Dz. U. z 2025 r., poz. 350 ze zm.). W świetle przytoczonego przepisu, za kwoty nienależnie pobranych świadczeń uważa się świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie nieprawdziwych zeznań lub fałszywych dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzania w błąd organu wypłacającego świadczenia przez osobę pobierającą świadczenia.

W tym kontekście na szczególną uwagę zasługuje rozstrzygnięcie zawarte w wyroku Sądu Najwyższego z 23 czerwca 2025 r., III USKP 131/24, LEX nr 3899564, w którym przesądzono, iż podniesienie podstawy wymiaru składek przez osobę prowadzącą od wielu lat

pozarolniczą działalność gospodarczą po uzyskaniu informacji o zdiagnozowaniu u niej choroby nowotworowej nie może być traktowane samodzielnie jako wprowadzenie w błąd organu rentowego co do wysokości zasiłku chorobowego (art. 84 ust. 2 ustawy systemowej).

Sprawa dotyczyła zwrotu świadczeń z ubezpieczenia chorobowego wypłaconych osobie prowadzącej pozarolniczą działalność gospodarczą od 2000 r. Świadczenia te zostały uznane przez sądy powszechne obu instancji za nienależnie pobrane w rozumieniu art. 84 ustawy systemowej z następujących powodów:

1) za luty 2017 r. odwołująca się zadeklarowała maksymalną przewidzianą prawem podstawę wymiaru składki na ubezpieczenie chorobowe;

2) w odrębnym postępowaniu z udziałem odwołującej się – toczącym się po zakończeniu wypłacania zasiłku chorobowego – podstawa wymiaru za ten miesiąc została wstecznie skorygowana;

3) w 2017 r. odwołująca się nie uzyskała z prowadzonej działalności dochodów uzasadniających takie zwiększenie podstawy wymiaru;

4) podstawa wymiaru została zwiększona w związku ze diagnozowaniem u niej choroby nowotworowej.

Sąd drugiej instancji orzekający w sprawie uznał w konsekwencji powyższych ustaleń, że świadczenia wypłacone odwołującej się są pobrane nienależnie, ponieważ ich wypłata była rezultatem wprowadzenia organu rentowego w błąd. Błąd dotyczył wysokości tych świadczeń i polegał na wykorzystaniu systemu ubezpieczenia chorobowego dla uzyskania świadczenia w wysokości wyższej od dochodów, jakie odwołująca się mogła sobie wypracować z prowadzonej działalności gospodarczej. W konsekwencji Sąd uznał zachowanie odwołującej się za działanie świadomie wprowadzające organ rentowy w błąd co do zarobkowego charakteru prowadzonej działalności gospodarczej, a w rezultacie za działanie instrumentalne, służące wykorzystaniu systemu ubezpieczeń społecznych do uzyskania świadczeń w wysokości sprzecznej z istotą racjonalnego prowadzenia działalności gospodarczej i ochrony przed ryzykiem.

Sąd Najwyższy nie podzielił tego zdania. Uchylając zastraszony wyrok zestawiał opisane rozumowanie z dotychczasową wykładnią i praktyką stosowania art. 84 ustawy systemowej przez Sąd Najwyższy. Rozpoczynając od kwestii najbardziej ogólnych wskazał, że w utrwalonym orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto, że na podstawie art. 84 ustawy systemowej dochodzi się świadczenia, które zostało nienależnie pobrane przez ubezpieczonego. W przypadku, gdy podstawę faktyczną roszczenia o zwrot wypłaconego świadczenia stanowi wprowadzenie w błąd organu rentowego, Sąd Najwyższy przyjmuje, że wprowadzenie owo stanowi następstwo świadomego działania pobierającego świadczenie, determinowanego wolą wywołania przekonania po stronie organu rentowego, że zostały spełnione warunki nabycia prawa do świadczenia lub pobierania świadczenia o określonej wysokości. Ów błąd wiąże się zawsze z pierwotną wadliwością rozstrzygnięć organu rentowego na etapie ustalania prawa do świadczeń. Cechą istotną wprowadzenia w błąd organu rentowego jest istnienie fałszywego

wyobrażenia organu o stanie uprawnień ubezpieczonego, wywołanego na skutek świadomego zachowania osoby pobierającej świadczenie (wyrok Sądu Najwyższego z 6 lutego 2024 r., I USKP 102/23, OSNP 2024, nr 11, poz. 112).

Organ rentowy może domagać się zwrotu nienależnie pobranego świadczenia tylko wówczas, gdy ubezpieczonemu można przypisać złą wolę. Ubezpieczony musi zatem przyjąć świadczenie w złej wierze, wiedząc, że mu się nie należy. Ponieważ w przepisie tym mowa o świadczeniu nienależnie pobranym, chodzi w nim o świadczenie pobrane przez osobę, której można przypisać określone cechy dotyczące stanu świadomości (woli) lub określone działanie bądź zaniechanie. Świadomość nienależności świadczenia może mieć źródło w pouczeniu udzielonym przez organ rentowy co do okoliczności powodujących konieczność zwrotu świadczenia bądź też może wynikać z zawinonego działania osoby, która spowodowała wypłatę świadczeń. Świadomym wprowadzeniem organu rentowego w błąd jest umyślne, intencyjne działanie świadczeniobiorcy, które ma postać zamiaru bezpośredniego lub ewentualnego, nakierowane na uzyskanie świadczenia, którego przesłanki w ogóle nie mogły zostać przez niego spełnione albo nakierowane na uzyskanie świadczenia wyższego niż w rzeczywistości się należało (wyrok Sądu Najwyższego z 5 października 2022 r., II USKP 34/22, OSNP 2023, nr 9, poz. 103). Należy zatem ustalić, czy ubezpieczony wiedział, że świadczenie mu się nie należy (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 25 sierpnia 2022 r., III USKP 157/21, LEX nr 3411774). W orzecznictwie Sądu Najwyższego używa się dla określenia tego stanu świadomości sformułowania „zła wola” lub „zła wiara” (wyroki Sądu Najwyższego z 27 sierpnia 2024 r., I USKP 122/23, OSNP 2025, nr 1, poz. 11; z 27 kwietnia 2023 r., III USKP 44/22, OSNP 2024, nr 12, poz. 121). Z drugiej strony, wypłacenie świadczenia w sposób, na który nie miała wpływu zła wola świadczeniobiorcy, nie uzasadnia powstania po stronie osoby ubezpieczonej obowiązku zwrotu nienależnie pobranego świadczenia (wyroki Sądu Najwyższego: z 19 stycznia 2022 r., III USKP 100/21, LEX nr 3370324; z 28 kwietnia 2022 r., II USKP 156/21, LEX nr 3434029).

Sąd Najwyższy podkreślił dalej, iż świadome wprowadzenie w błąd z art. 84 ust. 2 pkt 2 ustawy systemowej zostało zorientowane na przeżycia psychiczne ubezpieczonego. Konieczne jest więc wykazanie, że ubezpieczony działał ze świadomością nienależności świadczenia (wyroki Sądu Najwyższego: z 9 kwietnia 2025 r., II USKP 10/25, LEX nr 3864315; z 28 kwietnia 2022 r., II USKP 156/21, LEX nr 3434029; z 6 listopada 2024 r., III USKP 56/24, LEX nr 3781389; Gudowska 2011a, s. 18; Gudowska 2011b, s. 28; Jędrasik-Jankowska 2013, s. 152; Brzozowska, Dawidowska-Myska 2015, s. 103; wyrok Sądu Najwyższego z 28 stycznia 2021 r., I USKP 3/21, OSNP 2021, nr 12, poz. 137). Nieodzowne jest więc udowodnienie, że – przykładowo – zawierając umowę o pracę z danym wynagrodzeniem ubezpieczony miał świadomość ustalonej z pracodawcą płacy, a nadto, że podjęte przez niego działania mają wprowadzić organ rentowy w błąd, a tym samym skutkować wypłatą zasiłku

chorobowego w zawyżonej wysokości (wyrok Sądu Najwyższego z 9 kwietnia 2025 r., II USKP 10/25, LEX nr 3864315). Z kolei w odniesieniu do osób prowadzących pozarolniczą działalność chodzi o świadomość, że podjęta aktywność zawodowa nie wypełnia warunków prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej stanowiącej tytuł do ubezpieczeń społecznych, natomiast służy jedynie uwiarygodnieniu się przed organem rentowym (postanowienie Sądu Najwyższego z 23 lutego 2023 r., III USK 184/22, LEX nr 3554543).

Świadomość ta musi przy tym istnieć w momencie wypłaty świadczenia (wyrok Sądu Najwyższego z 2 października 2018 r., I UK 248/17, OSNP 2019 nr 4, poz. 53; z 6 listopada 2024 r., III USKP 56/24, LEX nr 3781389; postanowienia Sądu Najwyższego z 27 marca 2025 r., III USK 58/24, LEX nr 3854342; z 14 listopada 2023 r., I USK 98/23, LEX nr 3625173). Oceniana jest z perspektywy okoliczności istniejących przed i w trakcie jego wypłaty, a nie z perspektywy okoliczności, które wystąpiły po zakończeniu jego wypłacania przez organ rentowy (wyrok Sądu Najwyższego z 6 listopada 2024 r., III USKP 56/24, LEX nr 3781389; postanowienie Sądu Najwyższego z 26 listopada 2024 r., III USK 78/24, LEX nr 3790591). Jeżeli w trakcie pobierania świadczenia jest ono „należne”, zaś okoliczności wyłączające prawo do niego, a w konsekwencji również wiedza o tym świadczeniobiorcy, wystąpiły *post factum*, to nie ma podstaw do uznania, że należności wypłacone podlegają zwrotowi (postanowienie Sądu Najwyższego z 27 marca 2025 r., III USK 58/24, LEX nr 3854342). Dlatego jeżeli ubezpieczony dopiero z decyzji organu rentowego wydanej po zakończeniu wypłacania zasiłku albo po upływie ponad roku od rozpoczęcia jego wypłacania dowiedział się o zastrzeżeniach organu rentowego co do wysokości pobieranego zasiłku, to niespełnione są przesłanki zastosowania art. 84 ustawy systemowej (postanowienie Sądu Najwyższego z 14 listopada 2023 r., I USK 98/23, LEX nr 3625173).

Według Sądu Najwyższego, wszystko to sprawia, że problematyczne jest kwalifikowanie zakwestionowanej przez organ rentowy podstawy wymiaru składki na ubezpieczenie chorobowe w ramach kategorii wymienionych w art. 84 ust. 2 pkt 2 ustawy systemowej (wyrok Sądu Najwyższego z 9 kwietnia 2025 r., II USKP 10/25, LEX nr 3864315). Sąd Najwyższy przyjmuje co prawda, że zadeklarowanie nieznajdującej pokrycia w przewidywanych zyskach wysokiej podstawy wymiaru składki na ubezpieczenia społeczne w momencie zgłoszenia wznowienia działalności gospodarczej oraz świadomość istnienia przeszkód do prowadzenia tej działalności ze względu na stan zdrowia, stanowią podstawę do oceny, że zamiarem ubezpieczonego nie było prowadzenie działalności gospodarczej a zgłoszenie jej wznowienia świadomie zmierzało do wprowadzenia organu rentowego w błąd w celu uzyskania nienależnych świadczeń (wyrok Sądu Najwyższego z 6 lutego 2024 r., I USKP 102/23, OSNP 2024, nr 11, poz. 112). Uwagę jednak zwraca, że wypowiedzi tego rodzaju formułowane są w odniesieniu do przypadków zadeklarowania wysokiej podstawy wymiaru świadczeń w przypadku rozpoczynania

prowadzenia działalności gospodarczej bądź w przypadku jej wznawiania.

W orzecznictwie utrwalony jest także pogląd, że jeżeli organ rentowy na podstawie nieudokumentowanego wniosku lub na podstawie stanu faktycznego niewyjaśnionego wskutek własnych zaniedbań przyzna ubezpieczonemu świadczenia, do których prawo nie istnieje, wadliwość ta i jej konsekwencje materialne nie mogą być uznane za wynik sprzecznej z prawem działalności ubezpieczonego ani za objaw złej woli z jego strony, nie mogą więc stanowić podstawy do obciążenia świadczeniobiorcy obowiązkiem zwrotu niesłusznie wypłaconej sumy (wyrok Sądu Najwyższego z 27 sierpnia 2024 r., I USKP 122/23, OSNP 2025, nr 1, poz. 11). Nie można także mówić o wprowadzeniu organu w błąd, jeżeli organ rentowy przeprowadził kontrolę w wyniku której nie kwestionował istnienia tytułu albo podstawy wymiaru i po jej zakończeniu wypłacał świadczenie (wyroki Sądu Najwyższego z 27 sierpnia 2024 r., I USKP 122/23, OSNP 2025, nr 1, poz. 11; z 27 kwietnia 2023 r., III USKP 44/22, OSNP 2024, nr 12, poz. 121).

Godzi się również zauważyć, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego w sprawach o zwrot nienależnie pobranych świadczeń przyjęto już, że zła wiara wystąpiłaby wtedy, gdyby ubezpieczona wiedziała, że wykonane przez nią czynności nie wyczerpują przesłanek objęcia ubezpieczeniem (postanowienie Sądu Najwyższego z 14 maja 2025 r., III USK 123/24, LEX nr 3863806). Zdaniem Sądu Najwyższego, taka sytuacja nie miała miejsca w rozpoznawanej sprawie. Podniesienie podstawy wymiaru składek po uzyskaniu informacji o zdiagnozowaniu choroby nowotworowej przez osobę prowadzącą od wielu lat pozarolniczą działalność gospodarczą, samo w sobie nie oznacza, że jest to działanie sprzeczne z prawem. O działaniu w złej wierze można byłoby bowiem mówić tylko wtedy, gdyby w dacie podniesienia podstawy wymiaru ubezpieczona wiedziała, że świadomie wprowadza organ rentowy w błąd. Tymczasem obowiązujące regulacje nie zakazywały i nie zakazują modyfikowania podstawy wymiaru, także w sytuacji, w której ubezpieczony dowiedział się już o ziszczeniu się ryzyka ubezpieczeniowego lub spodziewa się, że wystąpi ono w najbliższym czasie.

W dalszej kolejności, z uwagi na zapatrywania wyrażone w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że negatywna – z perspektywy ubezpieczonego – decyzja organu rentowego w przedmiocie istnienia tytułu podlegania ubezpieczeniom społecznym bądź podstawy wymiaru nie przekłada się na postępowanie w przedmiocie zwrotu wypłaconych świadczeń (wyrok Sądu Najwyższego z 27 sierpnia 2024 r., I USKP 122/23, OSNP 2025, nr 1, poz. 11). Wyrażone w wyroku stwierdzającym niepodleganie ubezpieczeniom społecznym poglądy sądu dotyczące sfery motywacyjnej osoby zgłaszającej się do ubezpieczeń społecznych nie mają automatycznie mocy wiążącej w sprawie o zwrot nienależnie pobranego świadczenia (wyrok Sądu Najwyższego z 6 listopada 2024 r., III USKP 56/24, LEX nr 3781389; postanowienia Sądu Najwyższego z 23 lutego 2023 r., III USK 184/22, LEX nr 3554543 czy z 12 września 2023 r.,

III USK 320/22, LEX nr 3606482; z 26 listopada 2024 r., III USK 78/24, LEX nr 3790591). Sąd Najwyższy nie uznał więc, by wyłącznie na podstawie prawomocnej decyzji stwierdzającej niepodleganie ubezpieczeniom społecznym można było przyjąć, że ubezpieczony pobrał

zasiłek chorobowy w złej wierze i w konsekwencji pozostawał zobowiązany do jego zwrotu (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 27 kwietnia 2023 r., III USKP 44/22; z 27 sierpnia 2024 r., I USKP 122/23, OSNP 2025, nr 1, poz. 11).

Bibliografia/References

- Brzozowska, K. & Dawidowska-Myszka, E. (2015). Obowiązek zwrotu nienależnie pobranego świadczenia z ubezpieczenia społecznego, *Przegląd Sądowy* 2015, 7–8.
- Gudowska, B. (2011a). Zwrot nienależnie pobranych świadczeń z ubezpieczeń społecznych – część 1. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*, 7.
- Gudowska, B. (2011b). Zwrot nienależnie pobranych świadczeń z ubezpieczeń społecznych – część 2. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*, 8.
- Jędrasik-Jankowska, I. (2013). *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Wolters Kluwer.

Eliza Maniewska, doktor nauk prawnych, radca prawny. W latach 1998–2023 zatrudniona w Sądzie Najwyższym, ostatnio na stanowisku członka Biura Studiów i Analiz, autorka wielu publikacji z zakresu prawa pracy (procesowego prawa pracy) oraz prawa konstytucyjnego.

Eliza Maniewska, Doctor of Law, an attorney-at-law. In the years 1998–2023, she was employed in the Supreme Court, lately as a member of the Supreme Court Research and Analyses Office. Author of many publications in the field of labour law (procedural labor law) and constitutional law.

NOWOŚĆ

**Marta Juchnowicz
Hanna Kinowska
Krzysztof Walczak**

**TRANSPARENTNOŚĆ WYNAGRADZANIA.
ASPEKTY ZARZĄDCZE, METODYCZNE
I PRAWNE**

Wynagrodzenia należą do najważniejszych instrumentów kształtowania relacji między pracodawcą a pracownikiem. Są ważnym wyznacznikiem jakości zarządzania kapitałem ludzkim. Współczesna dynamika otoczenia, obejmująca transformację rynku pracy, wzrost znaczenia wartości społecznych, zmiany pokoleniowe oraz nowe regulacje prawne, stawia przed organizacjami wyzwanie stworzenia systemów wynagradzania, które nie tylko będą efektywne kosztowo, ale również spójne, zrozumiałe i sprawiedliwe. Odpowiedzią na to wyzwanie jest transparentność wynagradzania. Monografia, opierając się na wynikach badań empirycznych, analizie literatury oraz obowiązujących i nadchodzących regulacjach, ukazuje wielowymiarowość problemu transparentności wynagradzania.

Więcej informacji na: www.pwe.com.plx